HOOFDSTUK IX.

De huidige krisis en de taak der arbeidersklasse.

§ 46.

In de vorige hoofdstukken werd gesproken over het krisis*verschijnsel* in 't algemeen. In dit laatste hoofdstuk zal nog 't een en ander worden besproken over de huidige krisis, welke in 1929 is uitgebroken en waarvan tans wordt vermoed dat ze haar diepste punt heeft bereikt, voor wat het prijspeil betreft. [1])

Zoals elke individuele krisis heeft ook deze veel punten van overeenkomst met het algemene beeld, doch daarnaast ook enkele duidelike verschillen. Voor de strukturele achtergrond van deze krisis kan worden verwezen naar hoofdstuk III. De nasleep van de oorlog heeft daarop een grote invloed gehad. Wanneer we ons tans beperken tot het konjunktuurverloop kort voor en na 1929, dan dient allereerst te worden opgemerkt, dat dit tot omstreeks 1927 in de verschillende

[1]) Voor een vlot geschreven overzicht over de na-oorlogse struktuur- en konjunktuurgeschiedenis zie de brochure *Wereldcrisis* door Prof. J. van Gelderen, uitgave der afd. Batavia der Ind. S.D.P., '31.

Voor gedetailleerder beschouwingen over de huidige krisis zie de praeadviezen uitgebracht in 1931 voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek door de heren Th. Ligthart, Prof. Minderhoud en Prof. Frijda.

grote landen nog zeer uiteenlopend was, ook al tengevolge van de oorlog.

Engeland vertoonde een zeer mat beeld, dat in 1926 door de mijnwerkersstaking een duidelik laagtepunt te zien gaf. De werkloosheid was steeds boven of vlak bij de 10 pCt.

Frankrijk zat in moeilikheden met zijn valuta en was daardoor afgesloten van het buitenland t.a.v. zijn prijzen. Eerst in 1927 kwam stabilisatie van de frank.

Duitsland had dergelijke moeilikheden in veel groter omvang gehad in 1922 en 1923, doch kon in November 1923 reeds stabiliseren. De konjunktuur bleef er zeer „nerveus": grote verschillen die elkaar snel opvolgden; in 1924 een zeer korte terugslag; in 1925-'26 een krisis, in 1927 weer hoogkonjunktuur.

De Verenigde Staten hadden in 1923-'24 een vrij sterke inzinking gehad, zij het niet zo sterk als de wereldkrisis van 1920-'21; daarna bewoog zich de konjunktuur daar snel omhoog, met een kleine onderbreking in 1927.

Einde 1927 was echter een vrijwel uniforme opleving over al deze landen en nog vele andere vast te stellen. Ondertussen bevond zich echter reeds de landbouw in moeilike omstandigheden. De voorraden waren in het algemeen sinds 1924 al aan het stijgen, de prijzen aan 't dalen en in vergelijking tot voor de oorlog was de levensstandaard der landbouwbevolking achteruitgegaan. In de eerste twee jaren viel hierop betrekkelik niet zoveel aandacht, aangezien zich in een aantal landen, min of meer onder leiding van de Verenigde Staten, een sterke opleving voltrok op indus-

trieel gebied. Als „nieuwe industrieën" fungeerden daarbij de kunstzijde-, de auto- en de radioindustrie vooral. Alle bekende hausseverschijnselen deden zich voor; vooral in de Verenigde Staten hadden sterke koersstijgingen plaats. Daarbij ontwikkelde zich het kredietstelsel in dit land in twee enigszins nieuwe richtingen. Meer en meer z.g. investment trusts werden opgericht, d.z. maatschapijen met geen ander doel dan het houden van aandelen van andere maatschappijen, en het maken van winst daarmee (zie tabel II van het aanhangsel). Meer en meer drong verder het kopen op afbetaling d.w.z. het verlenen van krediet aan konsumenten door.

De spekulatie en de industriële hausse in de Verenigde Staten trokken steeds meer kapitaal in geldvorm naar dat land toe. Daardoor ging sinds 1928 de toestand in landen die het van vreemd kapitaal moesten hebben — vele landbouwgebieden en ook Duitsland — achteruit en steeg mede door de ook in andere landen doordringende hausse de rentestand op korte termijn zeer sterk.

De winsten begonnen te aarzelen in hun verder verloop, de koersen ook, om daarna terug te storten, in October 1929 voor het eerst sterk, gevolgd door meerdere andere keren.

De bekende krisisverschijnselen voltrokken zich meer en meer, terwijl de slechte toestand in de landbouwlanden werd verergerd. De prijzen der landprodukten daalden het sterkst, mede omdat de prijzen van andere produkten door kartels e.d. trager bewegen konden. In 1930 werd langzamerhand duidelik dat de

krisis zeer ernstig was, en in 1931 was reeds te konstateren, dat ze, wat de daling van de werkgelegenheid in de industrie en van de industriële produktie betrof, onovertroffen was, voorzover statistiese gegevens ter beschikking staan over vroegere krisissen. In de landbouw was het niet zozeer de produktie en daardoor de werkgelegenheid, doch de daling der prijzen en de stijging der voorraden welke de ernst der situatie uitmaakte.

Enkele cijfers in bijgaande tabel doen dit zien:

	1929	1930	1931	1932
Industriële wereldproduktie 1928 = 100	108	98	82	66
Werkloosheid in pCt. der verzek. arb.:				
Duitsland, geheel werkloos	13,3	22,7	34,3	43,8
gedeelt. „	7,5	13,8	20,0	22,6
Engeland, geheel „	8,2	11,8	16,7	17,6
gedeelt. „	2,3	4,3	4,6	4,5
Prijsindexcijfer v. Landbouwprod.:				
Verenigde Staten, 1909/14 = 100	138	117	80	57
Engeland (voedingsm.) 1867/77 = 100 ..	110	96	83	79
Wereldvoorraden van grondstoffen, 1923/25 = 100	168	215	255	270
Wereldlandbouwproduktie	105	103	99	—

De grote prijsdaling ging met een sterke oppotting van geld gepaard. Belangrijke faillissementen en bankmoeilikheden vooral in Centraal Europa traden op, welke midden 1931 tot een vertrouwenskrisis aanleiding gaven, waarbij gevreesd werd voor de Duitse valuta. Alleen een aantal krachtige maatregelen in en buiten Duitsland konden met een grote „kunstmatig-

heid" de mark op peil houden. In September 1931 werd de wereld verrast door het feit, dat Engeland de gouden standaard losliet, gevolgd door een aantal ekonomies met Engeland verbonden landen (dominions, Skandinavië, Japan e.a.). Tegelijkertijd werden in een buitengewoon tempo de invoerrechten en andere invoerbelemmeringen van een aantal landen omhooggebracht. (Zie fig. 24).

Begin 1932 begon de vertrouwenskrisis te wijken, zich uitend in een verlaging der rentestanden zowel voor kort als lang krediet. Ondertussen hadden een aantal takken van produktie, vooral van minerale grondstoffen, hun produktie weten aan te passen waardoor de voorraden van tin, zink, lood, petroleum en rubber stabiel begonnen te worden. Midden 1932 kwam er enige ontspanning in de internationale politieke sfeer door het bereiken van een zekere overeenkomst betreffende de schuldenbetalingen (konf. v. Lausanne), terwijl de dreigende invloed van de nationaal-socialisten begon te tanen.

Einde 1932 stagneerde de opleving van midden 1932 echter meer en meer; en begin 1933 brak een bankkrisis in de Verenigde Staten uit welke opnieuw terugslagen teweegbracht. Bovendien kwam toen het wellicht ernstigste gevolg van de gehele krisis: in Duitsland kwamen na enige tussenstadia van korte duur de nationaalsocialisten aan de volledige macht waardoor zich een politieke revolutie van de grootste betekenis voltrok. Ondertussen zijn de direkte ekonomiese gevolgen, voorzover zich tans laat vaststellen, niet groot geweest — zij het dat de Rijksbank buitengewoon

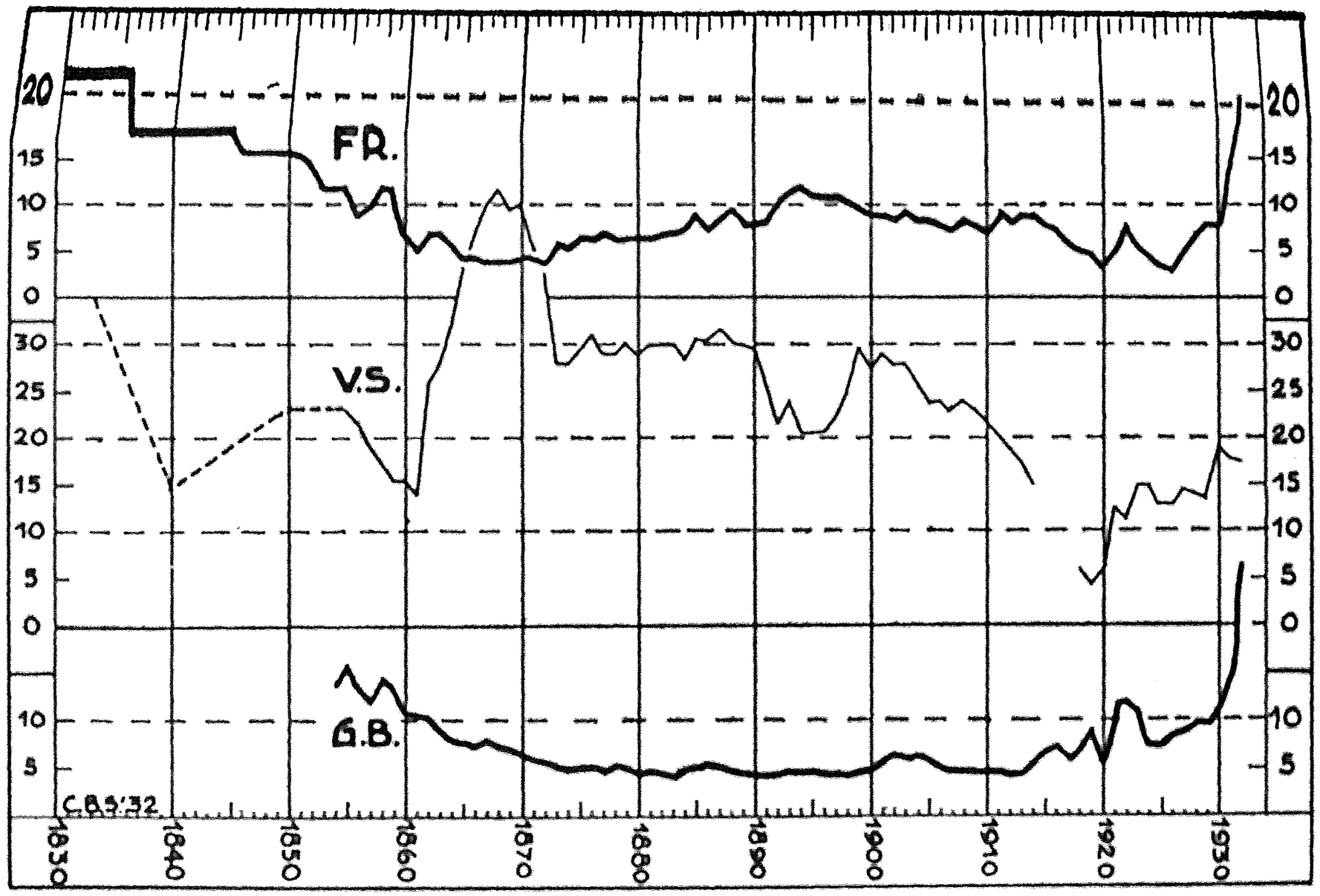

Figuur 24.

Een index van de protektie sinds een eeuw: het bedrag der geheven invoerrechten in % van de invoer. FR = Frankrijk; VS = Verenigde Staten; GB = Groot-Britannië. Men lette op de enorme stijging van Frankrijk en Groot-Britannië in 1931/32.

zwak staat. De wereld werd echter kort na Hitler's overwinning door een nieuwe gebeurtenis, direkt-ekonomies van groter betekenis, verrast: de Verenigde Staten gingen over tot het verlaten van de gouden standaard.

Ondanks dit alles was de situatie in 1933 niet minder dan in 1932, hetgeen het vermoeden wettigt dat de grote ekonomiese krachten op de achtergrond tot een ommekeer gekomen waren.

Nog steeds echter was de omvang van de werkloos-heid enorm. [1])

§ 47. De lange duur van de huidige depressie.

Er worden begrijpelikerwijs veel klachten over de lange duur van de depressie geuit.[2]) En inderdaad is de duur der huidige depressie langer dan men in de laatste konjunktuurgolven, die sinds het begin der 20e eeuw, heeft waargenomen.

Wanneer men echter, waarop terecht De Wolff wijst[3]), verder teruggaat en met name de depressies vallende in de dalende tak van de grote golf beschouwt, dan blijkt dat de duur verschillende malen nog duidelik langer is geweest. Daarbij moet dan tevens opgemerkt worden, dat de werkloosheid in die depressies nooit

---

[1]) Voor meer gedetailleerde berichtgeving over de laatste tijd kan worden verwezen naar de afleveringen van *De Nederlandsche Con-junctuur*. Dit boekje werd afgesloten in Junie 1933.

[2]) Voor een fraaie uiteenzetting van het liberale wetenschappelike standpunt vgl. men het artikel van Dr. R. van Genechten: *Waarom duurt de crisis zoo lang?*, in *De Gids* van Julie 1932.

[3]) Bv. in *De Huidige Conjunctuur, Soc. Gids, 1930*, blz. 737 e.v.

zulke afmetingen heeft aangenomen als tans. Waartegenover staat dat tegenwoordig de werklozenzorg beter is dan toen.

Hoewel blijkens het voorgaande het mechanisme van de konjunktuur nog niet voldoende bekend is, om met stelligheid te zeggen, waardoor de duur van de depressie in hoofdzaak wordt bepaald, kan toch wel gewezen worden op enige faktoren welke waarschijnlik de ernst van de depressie hebben verhoogd.

Ten eerste zij herinnerd aan het samenvallen van de struktuurkrisis in de landbouw met de industriële depressie. Terwijl in een aantal gevallen de landbouw zich betrekkelik onafhankelik van de industrie ontwikkelde en daardoor een ruggesteun voor de industrie kon zijn, is dat nu niet zo.

Ten tweede heeft, door de ernst die de depressie reeds in 1931 had bereikt, de vertrouwenskrisis met haar afglijdingsprocessen de diepste van de daling nog ekstra versterkt. Het ontstaan van de vertrouwenskrisis grijpt ten dele terug op allerlei strukturele veranderingen van na de oorlog, b.v. de zwakkere positie van het Duitse ekonomiese leven. Het ontwarren van deze problemen zou een mensenleven kunnen vullen; we zullen er ons hier niet aan wagen.

Ten slotte is de machtsverhouding der klassen — der burgerlike en der arbeidersklasse — langzamerhand zodanig geworden dat deze zelf een krisisversterkende faktor is geworden. De invloed der vakbeweging op de arbeidsvoorwaarden is na de oorlog in 't algemeen duidelik sterker dan daarvoor. De tegenstand tegen loonsverlaging is groter geworden. De resultaten, al zijn

het negatieve, zijn groter dan in depressies voor de oorlog, vooral de depressies die ook in een tijd van struktureel dalende prijzen vielen. Het saneringsprogram der burgerlike klasse kan niet zo snel worden doorgevoerd als vroeger. Een saneringsprogram van de arbeidersklasse heeft nog niet voldoende aanhang. De moeilikheid van een dergelijke overgangsperiode kan daarom groter zijn dan in het zuiverder kapitalisme van vroeger.

§ 48. Krisis in permanentie? Wat nodig is.

De gedachte is opgekomen, dat de huidige krisis een krisis in permanentie, een blijvende krisis zou zijn. Voor het bepalen van de politiek der arbeidersklasse is dit punt van niet gering belang. Een andere politiek is nodig om tijdelike inzinkingen dan om blijvende inzinkingen te bestrijden. Zij die aan het ene uiterste staan van de politiek zelfstandige arbeidersklasse — aan het rechter uiterste — bepleiten, overtuigd van het tijdelik karakter der depressie — een afwachtende en verdedigende houding. Zij die aan het linker uiterste staan een aanvallende taktiek, gericht op de direkte verwezenliking van het socialisme.[1])

Uit het voorgaande blijkt wel, dat de vraag over de duur van deze krisis en depressie door de wetenschap niet met een grote zekerheid kan worden voorspeld. De mogelikheid — en aanwezigheid — van afglijd-

[1]) Men vgl. de zienswijze welke in ons land door kommunisten en onafhankelike socialisten wordt gepropageerd; en vooral het verzamelwerkje van Graf, Seydewitz en Weckerlé: *Die Krise des Kapitalismus und die Aufgabe der Arbeiterklasse.*

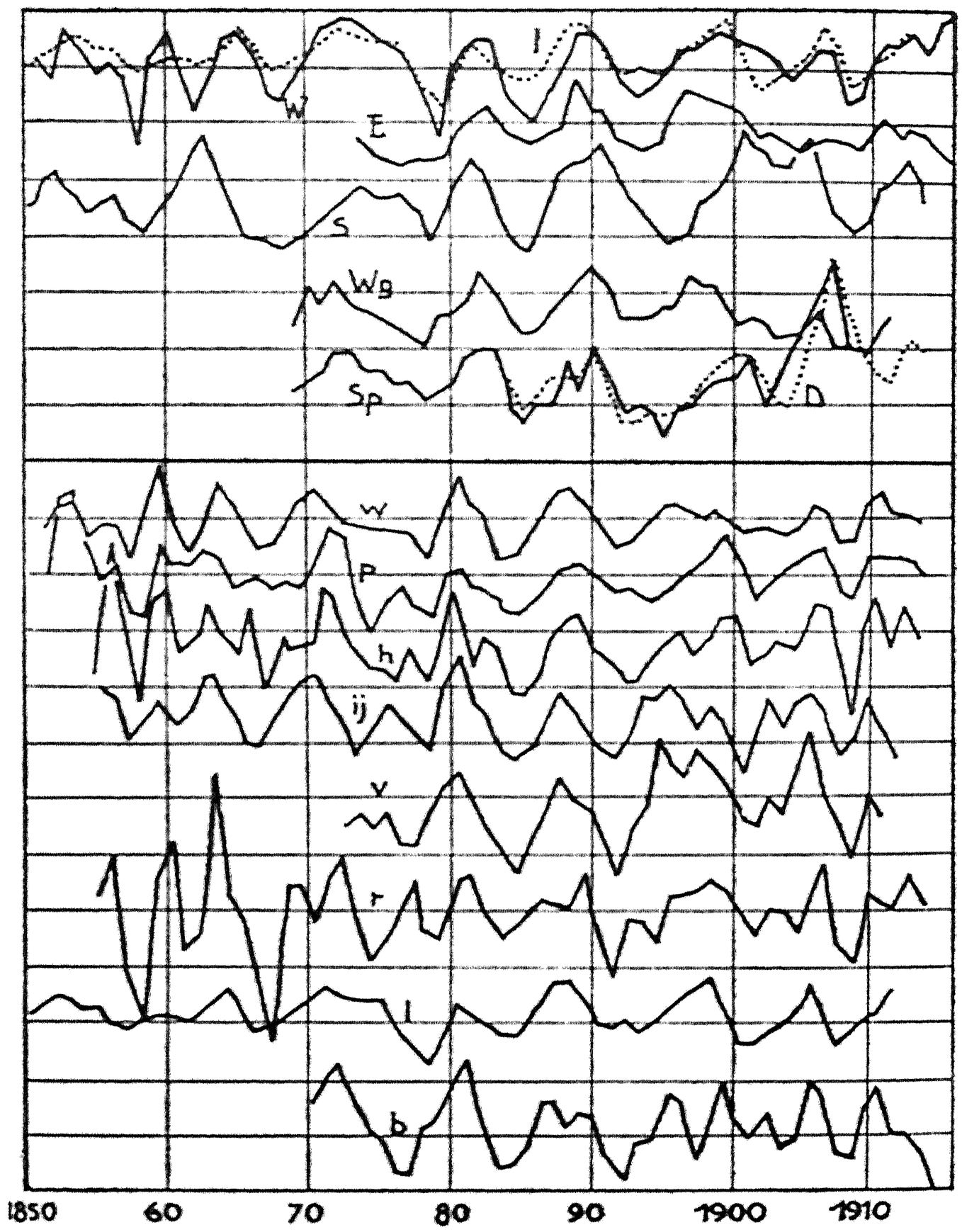
I
W
E
S
Wg
Sp
D
W
P
h
ij
v
r
l
b
1850
60
70
80
90
1900
1910

Figuur 25.

Grafiese voorstelling van enige belangrijke ekonomiese verschijnselen voor Engeland tussen 1850 en 1914. Bij het tekenen van deze grafiese voorstelling is de volgende methode gevolgd: 1e. van een aantal verschijnselen is niet de werkelike omvang in elk jaar getekend, doch de groei of afname welke dit verschijnsel in het afgelopen jaar te zien heeft gegeven. Deze wijze van voorstellen heeft het voordeel dat men de trend daarmee grotendeels uitschakelt, terwijl de golfbeweging er des te zuiverder door uitkomt. 2e. Voor een aantal der cijferreeksen is bovendien eerst het gemiddelde over 2 of 3 opeenvolgende jaren berekend, alvorens ze grafies voor te stellen. Daardoor worden sommige der onregelmatige korte bewegingen uitgeschakeld, die een overzicht ook zouden bemoeiliken. Het algemene konjunktuurverloop wordt daardoor bijna niet aangetast. 3e. Tenslotte zijn de lijnen alle zodanig verschoven (hetzij vooruit of achteruit), dat ze zo goed mogelik samenvallen met de lijn van de werkgelegenheid. Dat wil dus zeggen, dat alle vertragingen of „lags" zijn uitgeschakeld. 4e. De eenheden waarin de verschijnselen zijn gemeten, welke om de figuur niet te overladen niet zijn aangegeven, zijn zodanig gekozen, dat de schommelingen in alle lijnen ongeveer even duidelik te zien zijn.

De betekenis der verschillende lijnen is nu de volgende:

W werkgelegenheid

l toename van het loon. (Men ziet duidelik hoe een relatief hoge *werkgelegenheid met een* toename, *een relatief* lage *werkgelegenheid met een* afname *van het loon samengaat.)*

E emissies (deze lopen eigenlik bijna 1 jaar vóór bij de werkgelegenheid).

S Uitbreiding van de handelsvloot (loopt 1 jaar achter).

Wg. Uitbreiding van het wagenpark der spoorwegen (loopt 1 jaar achter).

D dividenden in de katoenspinnerij.

Sp. Uitbreiding van het aantal spinspillen (loopt 1 jaar achter).

w toename van de werkgelegenheid.

p stijging van het prijsnivo.

h toename van de waarde van de buitenlandsche handel.

ij toename van de ijzerproduktie.

v toename van het goederenvervoer op de spoorwegen.

r stijging van de rentestand op korte termijn (loopt ½ jaar achter).

l stijging van het loon (loopt 1 jaar achter).

b stijging van de beursomzetten (clearings) (loopt 1 jaar voor).

processen is de voornaamste belemmering voor zulke voorspellingen. Daaronder ook de mogelikheid van politieke omwenteling door hen die deze wenselik achten!

Ondertussen is er wel — behalve een kern van blijvend verschil van inzicht — een zekere hoeveelheid misverstand ook in de genoemde tegenstelling. Het woord krisis wordt door de ene partij in een andere zin gebruikt dan door de andere. De rechtsstaanden denken aan de konjunktuurkrisis. De linksstaanden in meerdere mate aan een struktuurkrisis — aan een afbrokkelingsproces van langere duur, dat door kleine oplevingen wel kan worden onderbroken. Het komt me voor, dat wanneer men de kern zoekt welke in deze kwestie voor de arbeidersklasse van het meeste belang is, men dan de vraag beter aldus kan stellen: moet men voor de eerstvolgende tien jaar of langer rekenen met een werkloosheid van aanmerkelik groter omvang dan vóór de oorlog — of niet? Wanneer men hierover de meningen vergelijkt der twee genoemde groepen, blijken deze niet zo sterk van elkaar af te wijken. In verband met wat er na de oorlog aan rationalisatie en verschuiving der produktie naar koloniale gebieden heeft plaats gehad verwacht men vrij algemeen een grote werkloosheid voor langere tijd. Al geeft dus ook de linkerzijde wel toe dat die werkloosheid het tegenwoordige hoge peil — door de konjunktuurkrisis ekstra hoog — niet behoeft te behouden.

Ook ten aanzien van de bestrijdingsmiddelen blijken de meningen niet zózeer tegenover elkaar te staan als wel gesuggereerd wordt — al blijven er ook tegen-

stellingen waarvan het verdoezelen utopies zou zijn. Het omschakelen van het kapitalisme n.l. is zeker iets dat ook door de rechts staande groepen gewenst wordt. Men moet echter tans de maatregelen aangeven, welke daarbij het eerst dienen te worden gepropageerd. Men moet de tegenstanders laten zien, *op welke wijze* de grondprincipes van het socialisme — eigendomsoverdracht aan de gemeenschap en planmatigheid — de weg wijzen naar verbetering. De tegenstelling die er blijft, kan men dan misschien aldus formuleren: er is onenigheid over de vraag of voor bestrijding der struktuurwerkloosheid de eigendomsoverdracht dan wel de planmatigheid voornaamste hulpmiddel zal zijn. De linker groepen zien als enige mogelikheid eerst de overdracht van eigendom. De rechter groepen zien als meest doelmatige weg een verwezenliking van stukken planmatigheid al is men scepties over de vraag of men de huidige krisis op deze wijze nog veel verzachten zal. Ten dele bestaan deze stukken planmatigheid uit maatregelen ook genoemd bij de konjunktuurbestrijding. Zie blz. 160 e.v.) Voor een ander deel bestaande uit voortgaande organisering van het bedrijfsleven en uit meer doelbewuste verdeling van het werk en uitbreiding van werkgelegenheid. Van groot belang is naar het persoonlik inzicht van de schrijver daarbij het stelsel der tewerkstellingspremies, als dat door de Oostenrijkse S.D.A.P. in haar programma van 1926 is vastgelegd, of daarmee verwante maatregelen.

Het kan ondertussen niet worden ontkend, dat de taak welke deze groepen hier hebben, nog maar zeer

ten dele is volbracht. Integendeel, het belangrijkste werk voor de naaste toekomst zal gelegen zijn in het steeds verder konkretiseren van deze „doelbewuste uitbreiding van werkgelegenheid." Daarmee zijn we echter langzamerhand buiten het terrein van dit werkje gekomen.

Een taak echter welke wellicht eerder urgent wordt dan we nog denken, zal zijn het beteugelen van de volgende hausse. Hopelik wordt dit niet vergeten!

Tabel II. De industriële konjunktuur der Ver. Staten na de oorlog

	Eenheid	1919	'20	'21	'22	'23	'24	'25	'26	'27	'28	'29	'30	'31	'32
Industriële produktie	1923/25 = 100	83	87	67	85	101	95	104	108	106	111	119	96	81	64
Automobielproduktie	„	50	58	41	66	102	91	107	108	86	110	135	85	60	35
Werkgelegenheid in de industrie.....	„	107	108	82	90	104	96	100	101	99	97	101	88	74	62
Totale loonsom	„	98	118	77	81	103	96	101	104	102	102	108	87	66	45
Warenhuisverkopen	„	78	94	87	88	98	99	103	106	107	108	111	102	91	70
Nieuwe emissies.....	mld. $	3.6	3.7	3.6	4.4	4.4	5.6	6.2	6.3	7.6	8.0	10.1	6.9	3.1	1.2
Deposito's bij de banken[1])	„		37.7	35.7	37.6	42.2	45.8	49.2	50.2	52.9	56.8	55.3	53.0	46.3	
Prijsindexcijfers:															
Grondstoffen	1926 = 100	146	152	88	96	98	98	107	100	96	99	97	84	66	55
Eindprodukten	„	131	150	103	96	99	96	101	100	95	96	94	88	77	70
Algemeen indexcijfer[2]).	„	139	154	98	97	101	98	103	100	95	97	95	86	73	65
Rentestand (voor verlenging van daggeldlening)	%	6.3	7.8	6.0	4.3	4.8	3.1	4.2	4.5	4.1	6.0	7.6	2.9	1.7	2.5
Koersen van aandelen ...	1926 = 100	71	64	55	68	69	73	90	100	118	150	190	150	94	48

Bronnen: Survey of Current Business; Annual Report of the Federal Reserve Board; Statistical Abstract of the United States.

[1]) Alle banken, behalve enkele grote niet-N.V.'s De cijfers tot en met 1922 zijn per 30 Junie, de overige per 31 December (ongeveer). [2]) Waaronder ook andere groepen.

Tabel III. De industriële konjunktuur van Nederland sinds 1921

Indexcijfers 1925/1927 = 100, berekend door het Centraal Buro voor de Statistiek.

OMSCHRIJVING	1921	'22	'23	'24	'25	'26	'27	'28	'29	'30	'31	'32
Werkgelegenheid	95	92	89	93	97	100	103	110	115	110		
Personeel * industrie	93	87	85	93	97	100	105	113	119	112	99	
* Energieverbruik	78	85	84	89	97	98	105	112	118	110	104	
* Grondstoffenverbruik	70	71	73	83	95	98	107	121	125	121	104	
Invoer van grondstoften	62	72	65	80	94	97	109	123	126	115	100	79
Loonsom	115	101	94	94	97	100	104	110	117	114		
* Personeel per eenheid grondstof	133	123	116	112	102	102	98	93	95	93	95	
* Energieverbruik per id.	111	120	115	107	102	100	98	93	94	91	100	
* Primair vermogen	76	80	83	88	92	100	108	114	123	129	131	
Buitenl. afzet * industrieën	61	66	73	89	98	98	104	111	109	93	74	
Idem enkele andere industrieën [2]	55	75	74	80	89	103	108	122	138	131	111	94
Totale buitenlandse afzet	59	69	74	86	95	99	106	115	118	105	85	
Koopkracht loonsom	96	94	95	95	94	100	106	110	118	120		
Binnenl. afzet * verbruiksgoederenindustrie	86	87	84	87	97	99	105	113	121	126	124	
Totaal verbruik konsumptiegoederen	91	95	94	93	97	101	103	109	116	121	124	
* Binnenlandse afzet produktiemiddelen	62	57	64	78	92	98	111	140	151	154	124	
Invoer produktiemiddelen	107	83	59	75	88	100	112	136	145	129	86	60
Bedrijvigheid * konsumptiemiddelenindustrie	70	75	76	84	95	99	106	113	116	115	105	
Personeel * produktiemiddelenindustrie	97	84	83	91	96	99	106	125	142	130	103	
Idem * konsumptiemiddelenindustrie	91	89	86	94	97	100	104	108	108	104	96	
Werkgelegenheid produktiemidd.industrie	100	88	83	90	97	99	105	118	121	115		
Idem konsumptiemiddelenindustrie	87	90	90	92	98	100	103	107	109	110		
Invoer grondstoffen { produktiemiddelenindustrie	52	58	50	76	92	98	110	135	134	116	84	61
Invoer grondstoffen { konsumtiemiddelenindustrie	72	86	80	84	96	97	107	110	117	113	115	97

[1]) Voor de berekeningswijze vergelijke men „De Nederlandsche Conjunctuur" van September 1931. [2]) Oliën, kunstzijde, radioapparaten en gloeilampen, superphosphaat en strokarton. * De aldus aangegeven cijfers zijn uitsluitend gebaseerd op takken van industrie, waarvoor een produktiestatistiek bestaat. Deze vormen tezamen ongeveer één derde deel van de gehele Nederlandse industrie, gerekend naar het aantal arbeiders.